

5. Torquemada T. Compilacion de las Instrucciones del oficio de la Santa Inquisicion. Iglesia Católica. Tribunal del Santo Oficio. Biblioteca de Universidad de Navarra. P. 5–17, 19.

6. Ли Генри Чарльз. История инквизиции в Средние века: в 3 томах. Москва ; Берлин : Директ-Медиа, 2020.

7. Сабанини Рафаэль. Торквемада и испанская инквизиция. Санкт-Петербург : Прибой, 1994. С. 40–53.

Костюк Л.В.

*кандидат історичних наук, доцент,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка*

ВЛАСНЕ РОДОВА ОБРЯДОВІСТЬ НАСЕЛЕННЯ СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ КІНЦЯ ХІХ–ХХ СТОЛІТТЯ

Родильні звичаї галичан характеризуються низкою магічних дій, запобіжних заходів із використанням різноманітних обрядових атрибутів, котрі оберігали здоров'я породіллі та її майбутньої дитини. Так, серед оберегів, що використовували на Східній Галичині під час пологів, були залізні предмети (ніж, ножиці, старі ключі, голка з ниткою), їх після початку переймів ставили в постіль вагітної жінки для відлякування нечистої сили. Одночасно, магічними властивостями галичани наділяли і рослини (часник, калину, м'яту, чорнобривці), і вогонь свічки (тут можна простежити традиційний народнопісенний образ свіча-життя). Річ у тім, що існувала традиція в постіль породіллі класти часник, а в голову ставити оброблену калиною або висушеними васильками свічку, яку змінювали в міру потреби, але вогонь підтримували до обряду хрещення. Ці вірування побутували не лише на досліджуваній території, але і по всій Україні.

Важливу роль під час пологів до середини 50-х років ХХ століття на Східній Галичині відігравала баба-повитуха (бабка, пупорізка), котра допомагала дитині з'явитися на світ. Одночасно ця жінка уособлювала народну мудрість, практичний лікувально-знахарський досвід, надавала допомогу матері під час народження дитини та відігравала важливу роль у святкуванні обрядів хрещення, пострижин, бо вважалася

посередницею між сім'єю та церквою [1, с. 234]. Як правило, на Східній Галичині повитуху запрошував батько майбутньої дитини. Зауважимо, що в цьому регіоні існував звичай не йти «на першу вимогу», тобто при запрошенні баба-повитуха спочатку два рази відмовляла і лише на третій – погоджувалася допомогти. Жінка приходила в дім із хлібом, свяченою водою та цілющим зіллям. Увійшовши до хати вона обов'язково декілька раз вклонялася іконам, промовляла молитви та готувала постіль для породіллі. Згідно з цим, вправна повитуха надавала практичну допомогу породіллі, щоб полегшити пологи: робила масаж, компреси з навару льону, розтирала маслом, вигрівала гарячим зерном [3, с. 613]. Коли породілля не могла розродитися або пологи проходили важко, то повитуха радила відчиняти двері, замки скринь, вікна, розв'язувати всі вузли, знімати всі прикраси, розплітати волосся [10]. Також баба-повитуха, як стверджують в с. Шпиколоси (Золочівського р-ну Львівської обл.) при важких переїздах обводила породіллю три рази навколо стола, переводила через дорогу, тік (де мололи збіжжя) або просила стукати ногами об поріг (це означало, що дитина на порозі та йде на той світ). Також зафіксовано відомості, що повитуха посилала когось із домашніх до церкви, щоб принести звідти речі та відчинити Царські Врата [8]. Ці заходи, на думку етнологів, засновані на аналогії: як все розкриється, так має відкритися дорога дитині на цей світ.

Втім, на Східній Галичині зустрічалися випадки, коли дитина народжувалася разом з послідом матері (в «чещці»), то вважали, що буде щасливою (у сорочці родилась) [3, с. 614]. У зв'язку з цим під час пологів у галичан заборонялося будь-кому заходити в оселю, бо дитина могла повернутися назад. Одночасно, по гостеві в давніші часи у досліджуваному регіоні визначали результат пологів (чорнявий чоловік – народить легко та добре, рудий – будуть ускладнення). Тому старалися, щоб «погані» очі не завітали до хати (вивішували біле полотнище, завішували вікна, ставили на вікні свячену воду), бо можуть зурочити не тільки породіллю, але і новонародженого.

Зауважимо, що після народження маляти баба-повитуха визначала долю дитини за допомогою різних прикмет. Так, спершу розглянемо відповідності до церковних свят: дитина народжена на Наума, буде мудра; на Благовіщення – дурнувата; на Різдво – нещаслива, каліка чи слабоумна; на Вознесіння – розумна; на Воскресіння – буде мати дар передбачення. Існували повір'я стосовно днів тижня: неділя – щасливе майбутнє (вміння бачити духів, буде мати двох ангелів охоронців) або нещаслива (залежить

від регіону); у понеділок – родяться віщуни; в четвер – заможні; у вівторок та середу – менш щасливі і така людина буде небагатою; у п'ятницю – народжуються повністю позбавлені везіння або побожні; у суботу – буде злодієм, скупим, не буде мати довгого віку. По часі доби, коли дитина з'явилася на світ, теж передбачали долю: передвечір'я – щасливе, вночі – спокійне, заспане, вдень – сердите, з добрим апетитом, опівдні – звичайне, ввечері – нещасливе. Також галичани пов'язували долю дитини із перебігом пологів: дитина народилася легко, буде розумною та заможною. На Східній Галичині вважали, що про майбутнє свідчать і знаки на тілі: дитина із червоною плямою на обличчі буде віщуном, дитина із розсіченим лобом – розумна, низько розташовані вуха – стане визначною особистістю [2, с. 133]. Віщування долі дитини, визначали за її поведінкою та уподобаннями, а також в ході дорослішання: дитина кричить – буде базікою та сварливою, стискає кулаки – жадібною, з відкритими долонями – щедрою, спить з руками догори – житиме в добробуті, спить на животі – небагато проживе; якщо в дитини спочатку з'являються зуби на нижній щелепі – житиме довго, на верхній – матиме вік короткий, любить дивитися прямо на сонце – буде любляча [7].

Оскільки сьогодні практично всі діти приходять на світ у пологових будинках, то обряди, пов'язані з перерізанням пуповини практично знівельовані, це стало звичайною медичною процедурою. Проте жителі Східної Галичини пам'ятають розповіді старших людей про народження дітей у давніші часи. Також окремі народознавчі праці з цієї тематики містять відомості про символічне обрізання пуповини: хлопчикові її відсікали ножем або сокирою (щоб був добрим господарем), а дівчинці – на гребені (щоби пряла, коли виросте). У той же час, до середини ХХ століття стає поширений звичай обрізання пуповини на книзі (щоб діти гарно вчилися й були розумними) [4, с. 113]. Для перев'язування пупа брали галичани прядиво та зав'язували на два пальці від живота дитини, щоб грижі не було, а тим часом хтось із хатніх хрестить іншим кінцем ножа породіллю. Подекуди, на досліджуваній території остерігаються відрізати пуповину ближче до тіла, щоб хлопець не був розбишакою, а дівчина – розпусницею. Річ у тім, що по пупі галичани намагалися визначити, скільки буде шлюбів у дитини. Обряд перев'язування пуповини супроводжувався побажанням дитині здоров'я, розуму та щасливого життя. Слід відзначити, що в с. Голубиця (Бродівського р-ну Львівської обл.) існував звичай перев'язувати пуповину лляною або конопляною пряжею та закопувати в землю або зберігати її як оберіг [9].

У наш час, за кілька днів після пологів, породіллю разом з дитиною відпускають додому, де перед тим, як покласти дитину в колиску чи ліжечко, його скроплювали свяченою водою. Загалом стараються перед приходом матері з немовлям прибрати оселю та пройти всі кімнати із запаленою церковною свічкою, щоб і духовно очистити приміщення. При зустрічі немовляти вдома, обов'язково промовляли: «Щоб дитина була багата, як земля, дужа як води. Щоб в коморі і оборі всього доволі» [6]. Також породіллю вдома зустрічають з хлібом, котрий кладуть біля голови немовляти (захист від нечистої сили). На Східній Галичині до сьогодні існує звичай, що дитину до хати вперше заносить батько, а порозі обов'язково кладуть книжку (щоб до науки була охоча). Також існував звичай класти ніж під подушку немовляти та матері, аж поки дитину не охрестять (щоб оберегти від нечистої сили). Щоб дитина мала велику внутрішню силу в м. Глиняни (Золочівський р-н Львівська обл.) існувала традиція класти зуба борони під голову [5], бо в такий спосіб проганяли все зле, що могло нашкодити. Також у домі, де була маленька дитина, намагалися дотримуватися тиші, щоб не налякати дитя.

Таким чином, родильний цикл обрядів на Східній Галичині найбільшою мірою обставлений певними обереговими та магічними обрядами та звичаями, котрі спрямовані на виконання цілого комплексу пересторог, магічних дій, ритуалів для успішного народження дитини.

Список використаних джерел:

1. Боряк О. Баба-повитуха в культурно-історичній традиції українців: між профанним та сакральним. Київ, 2009. 400 с.
2. Грушевський М. Дитина у звичаях і віруваннях українського народу. Київ : Либідь, 2006. С. 133.
3. Гузій Р. Родильні звичаї та обряди на Старосамбірщині (за матеріалами польових досліджень). *Народознавчі зошити*. 2010. № 5–6. С. 611–617.
4. Гвоздевич С. Родильна обрядовість українців. *Народознавчі зошити*. 1997. № 2. С.111–122.
5. Чиж Ольга Йосипівна, 1933 р. н., жителька м. Глиняни Золочівського району Львівської області, вчитель-пенсіонер.
6. Кравець Михайло Володимирович, 1976 р. н., житель м. Глиняни Золочівського району Львівської області, виходець з с. Лагодів Перемишлянського району Львівської області, водій.
7. Кравець Любов Михайлівна, житель м. Глиняни Золочівського району Львівської області, виходець з с. Лагодів Перемишлянського району Львівської області, медпрацівник.

8. Вербінська Марія Яківна, 1960 р. н., житель с. Шпиколоси Золочівського району Львівської області, вчитель Глинянської ЗОШ I–III ступенів.

9. Прихарчук Марія Іванівна, 1984 р. н., жителька с. Голубиця Бродівського району Львівської області, вихователь дитячого садка № 57, м. Львів.

10. Боргуш Мирослава Петрівна, 1973 р.н., виходець з с. Вороняки, Золочівського району Львівської області, вчитель Глинянської ЗСШ I–III ст.

Костюченко О.І.

*вчитель-методист загальноосвітньої школи I-III ступенів № 6
Слов'янської міської ради Донецької області*

Шалашна Н.М.

*кандидат історичних наук, доцент,
Донбаський державний національний університет*

СПЕЦИФІКА РЕГІОНАЛЬНОГО ВАРІАНТУ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ ДОНЕЧЧИНИ ЯК ОДИН З ПРИНЦИПІВ ФОРМУВАННЯ ЗМІСТУ КРАЄЗНАВЧОЇ РОБОТИ В ШКОЛІ

Сучасне історичне знання одним із основоположних принципів має необхідність розуміння особистості як головного суб'єкта історії. Відповідно шкільна краєзнавча робота, як вагома частина шкільної історичної освіти, має сприяти усвідомлення учнями власної функції історіотворення, розуміння локальної історії в широкому історичному контексті. Історична пам'ять, являючи собою колективну ментальну сферу, що забезпечує перетворення емпіричного знання про минуле на образно-символічне структуроване уявлення, є базою для формування такого усвідомлення. В шкільному віці регіональний рівень історичної пам'яті є найбільш поширеним, оскільки представлений найбільш наочно. Отже, специфіка регіонального варіанту історичної пам'яті найбільш комплексно впливає на розробку змісту шкільної краєзнавчої роботи.

Дослідженню феномена історичної пам'яті присвячено значну кількість наукових праць, зокрема роботи П. Рикьора [6] та П. Нора [5], Л. Нагорної [4], О. Любовець [2], В. Масненка [3] та ін. Вплив шкільного краєзнавства на розвиток історичної освіти також неодноразово